

خانواده و بهداشت روانی *

از نظر بهداشت روانی واز لحاظ تکوین شخصیت اخلاقی به عقیده فروید هفت سال اول مهمترین سالهای زندگی آدمی است . در این هفت سال است که بنیاد شخصیت و خوی گذاشته می شود واز كودك آدمی انسان اجتماعی ساخته می شود . اگر این بنیاد سست و لرزان باشد مشکل است كوشش سالهای بعد بتواند بنائی استوار برپا کند . در این سالهاست که نفوذ و اهمیت خانواده قوی تر از هر عامل اجتماعی دیگر است .

برای روشن شدن موضوع لازمست تحول شخصیت را از نظر فروید مطالعه کنیم . نظر او در این باب در دو کتاب روانشناسی گروه و تحلیل خود (۱) در سال ۱۹۲۱ و خود و نهاد (۲) در سال ۱۹۲۳ بیان شده است . اصطلاح *Das Es* فروید را که به انگلیسی *The Id* ترجمه کرده اند به فارسی نهاد و اصطلاح *Das Ich* را که به انگلیسی *The Ego* ترجمه کرده اند خود و اصطلاح *Uber- Ich* را که به انگلیسی *Super-Ego* می گویند فراخود ترجمه می کنیم .

آن سرمایه روانی را که با آن به جهان می آئیم فروید نهاد می خواند . از نظر عینی (*Objective*) نهاد الگوهای خاص و فطری رفتار یعنی غرائز است و از نظر ذهنی (*Subjective*) نهاد توده ای از خواهش هاست . نهاد فقط تشفی می شناسد و بر آوردن خواهشهای خود را می خواهد با منطق و اخلاق و توجه به واقعیات بکلی بیگانه است . اساس آن خواهندگی است و چیز دیگر نمی شناسد . از این لحاظ كودك آدمی با حیوان فرق زیادی ندارد .

به تدریج وزیر تاثیر ادراکات نهاد خود را با عالم خارج تطبیق می دهد و کم کم خود به وجود می آید خود خواهندگی نهاد را با امکانات جهان واقع سازگار می کند . فرقی که در این مرحله بین كودك آدمی و كودك حیوانی وجود دارد وسعت ادراکات و قدرت هوش اوست و گرنه

* سخنرانی آقای دکتر صناعی در کنگره پزشکی رامسر -

شهریور ماه ۱۳۴۴ .

از لحاظ اخلاق بین این دو فرق زیادی نیست. اگر تحول شخصیت در این مرحله متوقف شود آدمی همان می‌شود که هابز فیلسوف انگلیسی گفته‌است یعنی از خود پسنیدی و درندگی و بی‌توجهی به قیود اخلاقی به بچه‌گرگ شبیه‌تر خواهد بود تا به فرزند آدمی.

اما بزودی یعنی در حدود سه‌سالگی (به‌قول پسیکانالیست‌های اخیر) واقعه مهمی صورت می‌پذیرد. عقدهٔ ادیب یعنی میل به مادر و نفرت از پدر که در پسر بچه در این سن به نهایت شدت خود می‌رسد ناگهان منحل می‌شود و جای خود را به «فراخود» می‌دهد. انحلال آن به این ترتیب است که کودک پدر را با امر و نهی او وارد درون خود می‌کند (identification) و در نتیجه پدر را در درون خود ناظر اعمال خود می‌سازد و قسمتی از شخصیت در او پدید می‌آید که «فراخود» خوانده می‌شود. یک جنبهٔ «فراخود» وجدان اخلاقی یعنی ناظر و قاضی و پاسبان رفتار کودک است و جنبهٔ دیگر آن غایات و ایدآلهای اخلاقی است. پس راهنمای کودک در سالهای آیندهٔ زندگی آنست که پدر و مادر در دوران خردی به او تلقین کرده‌اند. به عبارت دیگر اصول اخلاقی اجتماع توسط فراخود پدر و مادر به فراخود کودک منتقل می‌شود.

پسیکوپاتی (psychopathy) نقصی است که در تکوین فراخود روی نموده است. می‌دانیم پسیکوپاتها کسانی هستند که ممکنست از لحاظ روان پزشکی سالم باشند یعنی به پسیکوز یا پسیکونوروز دچار نباشند. فقط شخصیت اخلاقی آنانست که شکل نپذیرفته است. بنابراین علت پسیکوپاتی را نخست باید در خانواده و رابطه کودک با پدر و مادر جستجو کرد. گریستی که چند سال پیش در انگلستان دستگیر شد که شش زن را کشته و در پستوی خانه خود انداخته بود از هر لحاظ سالم بود و همکارانش هرگز نقصی در رفتار و گفتار او ندیده بودند. فقط این نقص کوچک اخلاقی در او بود که کشتن زنهایی که تک تک به شام دعوت می‌کرد برای او کم زحمت‌تر از همراهی کردن آنان تا خانه‌شان بود. پسیکوپاتی در حقیقت نقص اخلاقی و یا بقول فروید نقص فراخود است. پس تاثیر خانواده در ایجاد شخصیت اخلاقی کودک از هر عامل دیگری مهمتر است. اگر در سن‌های آغاز عمر در کودک شخصیت اخلاقی به وجود نیاید مشکل است پس از آن به وجود بیاید. این امر اهمیت فوق‌العادهٔ خانواده‌رانه‌تنها از لحاظ فردی بلکه از لحاظ اجتماعی نیز نشان می‌دهد. اگر بنیاد اخلاقی اجتماع در خانواده گذاشته نشود بنیاد اخلاقی آن اجتماع همیشه لرزان است و اگر بنیاد اخلاقی اجتماعی لرزان بود همه نعمات جهان او را سودی نخواهد داد مثل دکتر فوستوس که روح

خود را به شیطان فروخت . . .

خانواده نخستین و تامدتی تنها جهانیست که کودک با آن سروکار دارد. رواندرستی کودک در بزرگسالی بسته به اینست که در خانواده به سلامت زیسته باشد و خوشبختی یا بدبختی آینده او در اغلب موارد نتیجه اینست که در نخستین محیط اجتماعی خوشبخت بوده است یا نه. تأثیر عوامل خارجی دیگر از قبیل فقر یا اثر و تمندی ناچیز و اندک است. تحقیقات آنافر وید و همکاران او پس از جنگ جهانی دوم این امر را به بهترین وجه اثبات کرد.

در جنگ جهانی دوم عده زیادی از کودکان انگلیسی را برای اینکه از خطر بمباران و موشکها در امان باشند از خانواده جدا کردند و به کانادا فرستادند. پس از جنگ وقتی این کودکان به وطن بازگشتند در میان آنها ابتلای به انواع نوروها زیاد مشاهده شد. آنافر وید و همکارانش این عده را با عده‌ای که در وحشت جنگ در لندن پیش پدر و مادر خود مانده بودند مقایسه کردند و یافتند که به صورت آشکاری بیماری روانی نورو در میان عده‌ای که به خارج فرستاده شده بود بیشتر بود. این تحقیق ثابت کرد که هیچ خطر حتی بمباران و جنگ برای سلامت روانی کودک زیان بخش‌تر از جدائی از خانواده نیست.

وقتی چند سال پیش در هلند سیل آمد و عده زیادی را بی‌خانمان کرد به صورتی که ناچار بودند زیر خیمه زندگی کنند عده زیادی از خانواده های انگلیسی کودکان بی‌خانه شده هلندی را نزد خود دعوت کردند. دولت هلند با استناد به تحقیق آنافر وید، از این دعوتها تشکر کرد و از فرستادن کودکان خودداری کرد. برای کودک زیستن در سخت‌ترین اوضاع با پدر و مادر خود بهتر است تا زیستن در ناز و نعمت ولی دور از آنها. نتیجه این بحث برای کسانی که بده‌خواه و آزادانه کودکان خود را به فرنگستان تبعید می‌کند آشکار است.

تحقیقات روانشناسانی که در مجرمان جوان تحقیق کرده‌اند اهمیت عامل خانوادگی را از لحاظ تکوین شخصیت مجرمان به خوبی نشان داده است. دودانشمند معروف امریکا هیلی و برنر (۳) نتیجه تحقیقات مفصل خود را با ۱۰۵ مجرم جوان منتشر کردند. این مجرمان را با خواهر و برادران بهنجار (نرمال) آنها مقایسه کردند و مشاهده نمودند که در ۹۱ درصد برادر و خواهر مجرم حس حقارت و ناراحتی از رفتار پدر و مادر و حسادت به برادر و خواهر و حس ناهشیار گناهکاری که معلول محیط خانوادگیست دیده می‌شود در صورتی که در برادران و خواهران بهنجار آنها فقط در ۱۳ درصد موارد این اختلالات دیده می‌شود.

دانشمند دیگر اندرسن مشاهده کرد که در گروه زیادی از مجرمان جوان که مورد تحقیق او بودند ۳۱ درصد به پسیکوپاتی یعنی نقص اخلاقی مبتلا بودند.

بانوی دانشمند آلمانی - انگلیسی کیت فریدلندر (Kate Friedlander) در کتاب خود بنام تحقیق در جرم جوانان از راه پسیکانالیز (E) نشان داده است حس دشمنی یا اجتماع و طاغیگری که از صفات بارز مجرمان جوان است در سالهای ابتدای کودکی در خانواده در آنها به وجود آمده است. در نظر این دانشمند خانواده مهمترین علت تکوین وضع روانیست که کودک را به مجرم شدن سوق می دهد.

کسانی که بایماران مبتلا به پسیکونوروز سروکار دارند در اغلب موارد می توانند علت بیماری را در خانواده بیابند - این امر در فرهنگ ایران همانقدر صحیح است که در فرهنگ مغرب زمین - حتی به علت تعدد زوجات و وجود برادر و خواهران از نامادری می توان تأثیر وضع خانوادگی را در ایران عامل مهمتر دانست. بنظر اینجانب باید خانواده در ایران بیشتر مورد توجه قرار گیرد. دنبال پیشرفت عظیمی که در بدست آوردن حقوق سیاسی نصیب زنان ایران شده است باید از لحاظ اداره خانواده و ازدواج و تربیت اولاد حقوق بیشتری نصیب آنان شود. در تربیت دختران باید همانقدر کوشش کنیم که در تربیت پسران. متأسفانه از ۲۰ هزار دانشجویی که در خارج کشور تحصیل می کنند بیش از ۹۰۰ نفر پسرند. این امر جهان پسر و دختر را از هم جدا می کند. ممکن است در دانشگاه های داخلی بتوانیم سهم بیشتری به دختران بدهیم و شاید در امتحانات ورودی دانشگاه صلاح باشد دو مالاک مختلف برای انتخاب دانشجو در نظر بگیریم.

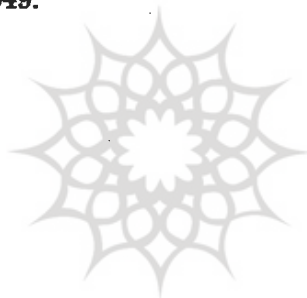
نه تنها از لحاظ تربیت عمومی باید بگوئیم مادران آینده ما از لحاظ ذوق و دانش باید همسر مردان باشند بلکه باید در دبیرستان های خود پسر و دختر را با اهمیت و تقدس خانواده و تکالیف و حقوق زن و شوهر و پدر و مادر آشنا تر کنیم. کار دیگری که می توانیم کرده ایجاد کلینیک های مخصوص اشکالات خانوادگی است. با این قبیل اقدامات می توانیم از گسیختگی خانواده و یا از ادامه خانواده در وضع نامطلوب جلوگیری کنیم.

برتر اندر اسل فیلسوف معروف انگلیسی می گوید زندگی سعادت مند آن زندگیست که انگیزه آن محبت و راهنمای آن دانش باشد. می توانیم گفت خانواده سعادت مند آن خانواده است که رابطه افراد آن بر محبت و دانش استوار باشد.

قسمت کمی از آنچه برای پدر و مادر شدن یا بودن لازم است به

صورت غریزی می‌دانیم. قسمت اعظم آن را باید بیاموزیم. هر چه کوشش کنیم پدران و مادران آینده را بهتر با شرایط ایجاد زندگی خوش و سعادت‌مند آشنا کنیم مستقیماً در راه خوشبختی نسل آینده کوشش کرده‌ایم.

1. Freud, S., Group psychology and the Analysis of the Ego.
2. Freud, S., the Ego and the Id
3. Healy, W., and Bronner, A. F. New Light on Delinquency and Its Treatment. 1936.
4. Anderson, V.V. "Feeble-mindedness as Seen in Court," Ment. Hygiene, 1917, I: pp. 260-265.
5. Friedlander., Kate.
The Psycho-analytical Approach to Juvenile Delinquency 1949.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی